

3/22

Arnikum

časopis spolku Arnika

Do Poodří nejen za vrbami

Představujeme tým LIFE
Osmoderma
strana 8-9

Návštěva
participativního
bydlení v zahraničí
strana 11

Foto: Petr Libosvár

Hospodaříme v Poodří – v souladu s krajinou a tradicemi. Tak se jmenuje zbrusu nová publikace nejen pro hospodáře, ale pro všechny, které zajímá ochrana krajiny a biodiverzity. Pokřtili jsme ji pramenitou vodou na Den české státnosti 28. září v Bartošovicích. Ten den byl ve znamení zemědělství v Poodří, a tak se to znamenitě hodilo. Že pozemek je grunt a mnohdy člověk ani neví, že je hospodářem, to se dozvíte hned v úvodu. Jak začít s hospodařením na svém pozemku, jak využít pozemek, zasadit vhodné odrůdy stromů, starat se o ně a kde najít dobrou radu nebo zažádat o finanční pomoc, to vše se dozvíte v dalších kapitolách. Publikace je ke stažení na webové stránce arnika.org/hospodarime-v-poodri.

V polovině září jsme se sešli na neformální schůzce s končí ministryní životního prostředí Annou Hubáčkovou a senátorkou Miluší Horskou. Paní ministryně se ráda sešla se členy spolků a aktivními občany na cestách po Česku. Diskuse se točila hlavně kolem pomoci občanům sužovaným negativními dopady provozu cementárny Prachovice, nesmyslnosti stavby jezů na dolním toku Labe či nutnosti lepší ochrany stromů ve městech a podél cest. Doufáme, že nově nastupující ministr tuto tradici schůzek s nevládními organizacemi a spolky, které nejlépe vědí, kde přírodě pomáhat, udrží. První schůzka se měla konat na konci října, tedy po uzávěrce tohoto čísla Arnika.

Foto: Laura Šašková

Foto: Martin Zelinka

V září 2022 nás navštívila delegace našich kolegů z thajské organizace EARTH. Na program návštěvy jsme zařadili řadu exkurzí včetně prohlídky Státního veterinárního ústavu. Inženýr Jan Rosmus, vedoucí oddělení chemie, nás provedl po tamních laboratořích a předvedl nám, na jakých přístrojích se provádějí analýzy vzorků na přítomnost perzistentních organických polutantů (tzv. POPs) a dalších škodlivých látek. Thajci si tak mohli prohlédnout laboratoře, do kterých putují na analýzu biologické vzorky, včetně vajec, ryb, nebo krabů, ze znečištěných míst, kterými se zabývají. S kolegy z EARTH v Thajsku realizujeme projekt financovaný EU a MZV ČR, jehož cílem je snížení toxického znečištění a zavedení integrovaného registru znečištění.

Katastrofa na Odře – varování pro budoucnost

Dne 26. července 2022 bylo u Olawy nedaleko Wroclawi pozorováno velké množství mrtvých ryb. V následujících týdnech se katastrofa šířila níže po toku Odry. 11. srpna byly úhyny ryb zaznamenány i v Německu a 12. srpna u ústí Odry ve Štětíně. Poté zřejmě ještě docházelo k sekundárním úmrtím – ryby se dusily nedostatkem kyslíku, který spotřeboval rozklad mrtvých organismů. Kromě populací ryb byli zdecimováni i měkkýši.

Příčina události dlouho nebyla známa, až zprávy německých a polských expertů publikované na konci září potvrdily bezprostředního viníka – přemnožení mikrořasy *Prymnesium parvum*. Tyto řasy běžně žijí spíše v pobřežních a brakických vodách. V Odře jejich přemnožení zřejmě způsobila kombinace dvou faktorů – v Odře bylo v důsledku sucha mimořád-

ně málo vody; zároveň však byly do Odry vypouštěny nejen komunální, ale i průmyslové a důlní odpadní vody. Zejména ty průmyslové a důlní zvýšily slanost vody nad obvyklou úroveň. Problémem jsou také přehrady, kanály a nadjezí – mikrořasy totiž prospívají zejména ve stojaté a pomalu tekoucí vodě.

Polsko již dalo jasně najevo, že příčiny vyplývající z lidské činnosti bude zcela ignorovat. V narativu vedoucích politiků byla tato katastrofa čistě přírodní, a přístup k řece není třeba nijak měnit. Polsko hodlá dále pokračovat v regulaci řeky a stavbě přehrad. Pokud bude pokračovat i vypouštění odpadních vod v neomezené míře, může se podobná katastrofa kdykoliv opakovat. Klimatická změna a častější období nízkých stavů vody tuto pravděpodobnost ještě zvyšují.

Otrěsná byla také nečinnost polských úřadů, které celé dva týdny nejen že nic nepodnikly, ale ani neinformovaly veřejnost, ani své německé kolegy. Měly přitom obrovské štěstí, že toxiny produkované řasami nejsou nebezpečné pro lidi.

Někdy se lidé ptají, jestli si demokratické režimy jsou schopny poradit s ekologickou krizí. Odpověď neznáme, ale víc a víc příkladů nás přesvědčuje o tom, že kdekoliv je demokracie a její instituce oslabeny, vedou si vlády a úřady ještě mnohem, mnohem hůře. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Vlastimil Karlík

Za pět minut dvanáct

Lidstvo překročilo planetární mez chemického znečištění

Vlednu tohoto roku se v novinách objevily články o tom, že lidstvo překročilo další z devíti planetárních mezí, a to mez chemického znečištění. Co to znamená? V roce 2009 zveřejnili vědci tezi o existenci 9 planetárních mezí v časopise *Nature* pod titulkem *Bezpečný prostor pro lidské aktivity (A Safe Operating Space for Humanity)*. V několika planetárních mezích již lidstvo tuto hranici překročilo. Pokud překročíme další planetární meze, bude normální život pro lidstvo a další druhy na naší planetě ohrožen a společnost, jak ji známe dnes, nebude moci normálně fungovat.

V časopise *Environmental Science and Technology* vyšla v lednu studie, která upozorňuje na to, že lidstvo překročilo další planetární meze, a to chemického znečištění jak syntetickými látkami, tak plasty. Od roku 1950 došlo k 50násobnému nárůstu množství vyrobených syntetických látek a do roku 2050 očekáváme, že se opět ztrojnásobí. Celková váha plastů vyskytujících se na Zemi dnes převyšuje váhu všech žijících savců. Koncentrace mnoha látek ve vodě, v ovzduší i v tkáních

živých organismů se nekontrolovatelně zvyšuje a neumíme monitorovat a vyhodnocovat, jak toto množství a/nebo koncentrace ovlivní další život na planetě. Na příkladu nadměrného používání pesticidů vidíme drastické snížení množství druhů hmyzu, které jsou nezbytné pro zdravý život a reprodukci všech organismů.

Tento trend je třeba obrátit – tedy omezit celosvětově výrobu dnes známých toxických látek a plastů a zcela transformovat stávající ekonomický systém. A Evropská unie jako jedna z nejbohatších a nejprogresivnějších částí světa může jít příkladem naplněním závazků, které si dala v rámci Zelené dohody pro Evropu.

Foto: Jindřich Peřilík

Ta se netýká jen přechodu na uhlíkově neutrální ekonomiku či elektromobilitu. Cílem je i zavést masově principy ekologického zemědělství (tedy bez pesticidů a nadměrného používání syntetických hnojiv) do produkce potravin v Evropě, a v neposlední řadě přechod na ekonomiku, která nebude drancovat přírodní zdroje, a naopak je neustále znovu využívat, což je princip oběhového hospodářství. Dohoda obsahuje také cíl nulového znečištění nejen z průmyslových závodů, ale i hromadný zákaz toxických látek po skupinách ve výrobě a dovozu ve výrobcích. Bohužel průmysl často volá po zastavení či odložení těchto klíčových legislativních změn. Je však otázkou, zda si to můžeme dovolit. Pokud se stále přibližujeme k planetárním mezím, pak stejně nebude normální život včetně dalšího rozvoje evropského a světového průmyslu možný. A čas se nám krátí. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Otrávený vzduch v Železných horách

Na úpatí Železných hor, v několika obcích v okolí Prachovic na Pardubicku, trápí místní obyvatelé už několik let nepravidelně se objevující nepříjemný chemický zápach. Zatímco na začátku bojovali za odhalení viníka a vyřešení problému, dnes bojují za to, aby se situace dál nezhoršovala.

Okrašlovací spolek Herout, který pochází z nedalekého Heřmanova Městce, se už od roku 2017 téměř nezabývá jiným tématem, než je právě problém s vracejícím se zápachem. U některých obyvatel vyvolal ve chvílích největší intenzity i zdravotní potíže. Nejčastěji se v závislosti na směru větru šíří směrem od obce Prachovice, kde v bezprostřední blízkosti místního vápencového lomu najdeme také cementárnu mexické společnosti Cemex.

O tom, jak se spolek Herout nejprve pokoušel problém řešit tím, že o něm informoval státní orgány, jsme již psali. Všechny stížnosti byly shledány bezpředmětnými. Více než 200 místních obyvatel ze zhruba 30 obcí také podepsalo petici volající po řádném prošetření problému, která byla odevzdána hejtmánovi Pardu-

bického kraje Martinu Netolickému a také již skončila bez odezvy.

Spolek Herout následně zjistil, že cementárna v Prachovicích dostala v roce 2017 povolení na vypouštění dvojnásobného množství organických látek, které mohou mimo jiné způsobovat právě i zápach a je mezi nimi i karcinogenní benzen. Cementárna nyní o zvýšení tohoto limitu žádá znovu, limit chce přitom v souvislosti s dalším zahlubováním vápencového lomu navýšit dokonce dvojnásobně. Poprvé svou žádost podala v roce 2021, následně ji stáhla, a to právě kvůli problémům s benzenem. Svou žádost pak v tomto roce zopakovala.

Pardubický krajský úřad navíc cementárně v rámci zavádění nápravných opatření povolil neomezené vypouštění

škodlivin až do konce roku 2023. Spolky Herout a Arnika podaly v této souvislosti na Ministerstvo životního prostředí podnět na zahájení přezkumného řízení. Oběma spolkům se podařilo, prozatím nepravomocně, prokázat podjatost krajského úřadu Pardubického kraje, takže řešení celé věci bylo přesunuto do Kraje Vysočina. Zda a kdy budou mít lidé z Prachovic od nepříjemného zápachu konečně pokoj, je však zatím stále ve hvězdách. Další informace o kauze najdete na arnika.org/cementarna-prachovice.

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY
Sarah Ožanová

Diplomy 8. ročníku Odpadového Oskara rozdány

I v letošním roce jsme ocenili obce s nízkou produkcí komunálních odpadů, a to za celou ČR i v jednotlivých krajích. Proč to děláme? ČR má nadprůměrnou produkci zbytkových komunálních odpadů. Úroveň třídění v ČR je asi o 15 % nižší, než je průměr EU, a kvůli tomu mnohem více odpadů skládkujeme. Podle našich analýz až 80 % obcí ČR potřebuje upravit svůj systém nakládání s odpady. K tomu ale potřebují ukázky toho, že je to možné, i příklady, jak to udělat.

Bílá Voda (350 obyvatel, produkce směsných odpadů 24,2 kg/ob) patří dlouhodobě mezi obce s velmi nízkou produkcí směsného odpadu. K výraznému poklesu produkce směsného odpadu došlo v roce 2021 po zavedení systému door to door (svoz tříděných složek od domu). V roce 2021 bylo v této obci vyvezeno pouhých 600 popelnic. Domácnosti zde tedy potřebují cca 0,52 litru popelnice za den. To je asi 8x méně než je běžně považováno za standard.

Chvalšiny (1235 obyvatel, produkce směsných odpadů 38,7 kg/ob) motivují domácnosti ke snižování produkce směsného odpadu jak finančně, tak velmi pohodlným systémem odpadového hospodářství. Po přijetí nové legislativy jsou

Chvalšiny možná jediná obec v ČR, která zavedla poplatek podle objemu vyprodukovaného odpadu (umožňuje zpoplatnit objemný odpad). Chvalšiny byly již dříve oceněny jako příklad dobré praxe. Pokud jde o produkci odpadů, průměrný obyvatel potřebuje vyvézt 3 stodvacetilitrové popelnice za rok (cca 1 litr na den).

Fulnek (5700 obyvatel, produkce směsných odpadů 101,3 kg/ob) uplatňuje platbu za odpady podle objemu přistavených nádob. Díky motivaci i dlouhodobé práci na odpadovém hospodářství opakovaně dosahuje nejnižší produkce směsného odpadu ze všech sídel nad 5000 obyvatel ČR. Mimořádně produkce směsného dopadu pod 150 kg/ob/rok dosáhlo v roce 2021 jen 21 měst, průměrná pro-

dukce směsného odpadu v roce 2021 byla cca 195 kg/ob/rok.

Letos oceněným příkladem dobré praxe se stalo město Buštěhrad. Jde o město, které během posledních 10 let cíleně redukovalo produkci směsných odpadů a navyšovalo úroveň třídění. Město své odpadové hospodářství trvale rozvíjí. V současnosti například testuje vážení odpadu u každého domu či zkouší třídít odpady i pomocí odpadkových košů.

Podrobné výsledky naleznete na webu arnika.org/odpadovynoskar.

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY
Milan Havel

Zahájili jsme mapování znečištění nových těžebních lokalit v Arménii

Díky úspěšným kampaním v okolí těžební a zpracovatelské oblasti v severní části provincie Lori jsou naše partnerské organizace CCMS a EcoLur čím dál častěji oslovovány s žádostí o podporu obyvatelům komunit ze vzdálenějších regionů, kteří si nepřejí otevření nových nebo rozšíření již existujících ložisek těžby. Arnika se jim s tím snaží pomáhat.

Během více než čtyřleté těsné spolupráce s našimi arménskými partnery CCMS (Centrum pro podporu a mobilizaci komunit) a Ecolur jsme vypracovali účinnou metodiku posuzování vlivu průmyslové činnosti na životního prostředí. Ta spočívá v získání a zprostředkování spolehlivých dat, která pak dávají lidem zasažených komunit větší slovo při hájení svých práv za čisté životní prostředí.

Tuto metodiku jsme letos měli možnost aplikovat i v dalším regionu Arménie. Ve dvou komunitách, Megradzor a Karaberd, které leží v provinciích Kotayk a Lori, jsme spolu s CCMS a EcoLurem zahájili výzkum mapování stavu životního prostředí v okolí ložisek zlata, v jejichž blízkosti se tyto komunity nachází. Práce na no-

vých lokalitách vyžaduje poctivou přípravu vzorkovacího plánu. To obnáší mimo jiné vypracování rešerše již existujících informací o míře znečištění, získání informací o směru proudění hlavních větrů, o hlavních vodních tocích a mnoho dalšího. Před zahájením výzkumu je potřeba provést také informační kampaň, aby místní obyvatelé byli informováni o cílech a metodice odběrů, a především aby věděli, k čemu tato data mohou přispět. Během odběrů se místních ptáme na to, zda na sobě pocítují vliv průmyslových provozů a jestli to nějakým způsobem řeší. Za pomoci obyvatel jsme letos ze dvou lokalit odebrali více než 30 vzorků půdy, říčního sedimentu a těžebního odpadu a více než 40 lidských vzorků, např. moč a vlasy. V těchto vzorcích se bude sledovat

obsah těžkých kovů.

Letos jsme s sebou vzali reportéra Martina Marka z České televize, který pro místní novináře vedl workshop o ekologické investigaci a o tom, jak funguje v České republice. Workshop obsahoval i sdílení praktických rad o natáčení. A o práci Arniky v Arménii se budete moci již brzy dozvědět další podrobnosti v Občanských novinách na ČT. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Valeriya Grechko

Stromový tým Arniky představil novou putovní výstavu

Ústředním tématem naší Stromové sekce jsou aleje, patřící k zdravé a fungující krajině kolem nás. Stromořadí jsou jak z přírodního, tak i z kulturního hlediska nenahraditelná a tvoří významnou součást české krajiny. O jejich lepší ochranu usiluje Arnika už více než 15 let. Mezi širokou veřejností jsme se rozhodli šířit osvětu a povědomí o důležitosti alejí také prostřednictvím nově vypracované výstavy s názvem Aleje – kulturní a přírodní bohatství naší krajiny.

Autorky Marcela Klemensová a Klára Ondrigová v jedenácti částech výstavy přibližují základní tématické oblasti, jejich snahou bylo zpracovat téma alejí jak z kulturního, tak i z přírodního hlediska. Zaměřují se například na historii alejí, jejich význam a funkce, ale dotýkají se také náročnějších témat, jakým je například problematika alejí u silnic a jejich kácení. Výstava má formu lehkých přenosných posterů, které jí umožňují snadné přesouvání.

Novou výstavu spatřila veřejnost poprvé u příležitosti oslav Mezinárodního dne stromů, které se konaly v sobotu 22. 10. 2022 v ekologickém centru Toulcův dvůr, který má v prostorách starého špýcharu zřízenou rustikální výstavní místnost.

Tradiční oslava Mezinárodního dne stromů v Toulcově dvoře byla letos pořádána na téma Praha a její stromy. Pro děti i dospělé byl připraven bohatý program s ústřední tematikou stromů. Děti plnily hrací plán sestavený z několika stánků, například vyráběly vitráž z listů nebo si na ohni opékaly jablíčka. Toulcův dvůr vysadil přímo v areálu za pomoci návštěvníků 15 dubů letních, 10 jeřábů, 5 habrů, 5 třešní ptačích a dokonce 4 jilmy. A nechyběla ani hudební vložka, závěrem akce vystoupila skupina Yellow sisters. Arnika přispěla do bohatého programu vernisáží výstavy a přednáškou na téma Stromy v tradiční lidové kultuře, kterou si pro účastníky akce připravila jedná z autorek výstavy, Klára Ondrigová.

Výstavu můžete volně shlédnout ve špýcharu na Toulcově dvoře do 21. listopadu v čase od 10:00 do 17:00, poté bude putovat do dalších koutů České republiky.

V případě zájmu o zapůjčení výstavy kontaktujte Denisu Hronovou na denisa.hronova@arnika.org. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Klára Ondrigová

Jak se jezdí Tour de aleje v Poodří

Tour de aleje není závod jako Tour de France, ale letní pohodová jízda na podporu ochrany stromů a alejí. První cyklojízda startovala v Příbyslavi v roce 2018. To jsme vyjeli za alejemi Vysočiny, pamatujete?

Poslední čtyři roky jezdíme Tour de aleje v Chráněné krajinné oblasti Poodří a startujeme za slunka i nepohody. Pravdou je, že extrémní projevy počasí se nám zatím vždy vyhnuly, ale letní bouřka už byla. Tahle cyklojízda se líbí účastníkům, zkušeným cyklistům i rodinám s dětmi, ale i pořadatelům a lektorům. Za slovem „lektor“ se skrývají lidé z místních spolků, včelaři, starostové i odborníci z Agentury ochrany přírody a krajiny nebo z České společnosti pro ochranu netopýrů, ale i místní hudebníci a divadelníci. Projížďka krásnou krajinou je doplněna zastávkami na trase a povídáním s lidmi, kteří místní krajinu znají a také už pro ni něco udělali. V cíli čeká na malé i velké účastníky doprovodný program i s občerstvením, které připraví někdy dobrovolní hasiči, jindy zase místní spolek.

V Chráněné krajinné oblasti Poodří už čtyři roky pomáháme krajině. Na loukách u Odry, na okrajích remízků i podél cest a pěšin sázíme duby, hrušně, vrby a topoly. Vzrostlé duby – cenné biotopy šetrně ořezáváme a prosvětlujeme jejich okolí. Zkušení arboristé nám pomáhají ošetřit lípy zasažené invazí jmelí. Chceme, aby v Poodří rostly hlavaté vrby, staleté duby, hrušně s dutinami a topoly černé, které odolávají jmelí. Jen tak tu totiž bude dostatek biotopů pro páchníka hnědého a stovky dalších živočichů. Úkryty v dutinách a štěrbinách ve kmenech stromů vyhledávají například netopýři. V letní sezóně takový netopýr spotřebuje k jídlu tisícovku komárů denně, a to je v Poodří vítaná pomoc. Stromy mají i další přínosy pro lidi, kteří tu žijí a hospodaří. A proto je nutné se o stromy starat a péči jim vrátet alespoň část toho, co ony po generace poskytují nám. Vzrostlé stromy v krajině jsou prostě krásné.

S ochranou přírody a krajiny v Poodří nám pomáhají místní spolky, samosprávy i školáci. Je pro nás potěšením ukazovat, co vše se už podařilo a jak mohou lidé vlastními silami a prací v terénu pomoci. Tour de aleje k tomu nabízí skvělé příležitosti. Trasa vede převážně cyklostezkami nebo silničkami III. třídy, ale i loukami podél Odry. S podporou obcí Studénka, Suchdol nad Odrou

Tour de Aleje se těší velkému zájmu cyklistů za každého počasí!

Naši cyklojízdy se tradičně účastní zkušení cyklisté i rodiny s dětmi.

Páchníkův průvodce Poodřím

Jaké živočichy a rostliny můžete potkat v Poodří? Co tam dělají, jak se tam dostaly, jak je poznáte? Nechte se provést broukem páchníkem a dalšími aktéry této milé knížky - arnika.org/pachnikuv-pruvodce-poodrim.

Foto: Karel Kašík

Je pro nás potěšením ukazovat, co vše se už podařilo a jak mohou lidé vlastními silami a prací v terénu pomoci.

a Libhošť jsme už projeli Poodřím křížem krázem. Svědčí o tom i zápisky z našich itinerářů. Posuďte sami:

Jistebník: Pozoruhodná alej smutečních vrb na hrázi rybníka Bezruč je stále plná života, ale stromy postupně odcházejí a projekt na obnovu aleje zatím není ani v šuplíku.

Petřvald: Pozůstatky hatěné stezky jsou k vidění v Petřvaldiku u lávky přes Odru. Ke stavbě byly použity kmeny jedlí, které zde rostly během 11. a 12. století. Podél stezky k lávce jsme v roce 2019 vysadili stromořadí dubů.

Studénka: Hlavaté vrby ve všech stádiích vývoje rostou u Pasečného mostu. Ořezávali jsme tu staleté stromy a vysadili malou vrbovnu.

Bartošovice: Památný Josefinin platan u zámku je nejmohutnějším platanem v Česku.

Bernartice nad Odrou: Putováním povodňovou krajinou kolem Odry zjistíme, co řeka přináší i odnáší, a kdo bydlí kolem.

Jeseník nad Odrou: Hrabětický chodník

Foto: Karel Kašík

Projíždka krajinou je doplněna zastávkami na trase a povídáním s lidmi, kteří místní krajinu znají.

Za starými stromy v Poodří

Tak se jmenuje výstava, která na 10 panelech shrnuje krásu krajiny v Poodří a vzdává hold stromům, protože „tvář Poodří, to jsou stromy“. Výstavu si můžete zapůjčit. Prohlédněte si jednotlivé panely na poodrizije.cz/cs/vystava.

byl v minulosti zničen a zaorán, ale povstal z mrtvých a byl znovu obnoven a vysazen jako výraz úcty místních lidí k dědictví předchozích hospodářů. V roce 2006 byla podél chodníku vysazena nová alej.

Běloutín — Lučice: Odtud pochází České jablko, rodinná firma, která se věnuje pěstování a zpracování ovoce.

Libhošť: Rodinné včelařství Klinkovští včelaři pro potěšení své a svých blízkých. Dělají skvělé exkurze na včelnici a přednášky pro děti ve škole, nebo třeba na Tour de aleje.

Les Roveň — Lapač: Tudy vedla Volská stezka. Ve středověku byla přes louky a pastviny v Poodří hnána stáda skotu z oblasti Krakovska do Vídně. Les je zajímavým pozůstatkem bývalých hraničních hvozďů.

Je nejvyšší čas začít s přípravou Tour de aleje 2023. Kudy povede? Nechte se překvapit! Sledujte nás na aleje.org. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Marcela Klemensová

Představujeme odborníky z projektového týmu LIFE Osmoderma

Krajině v CHKO Poodří pomáhají společně s Arnikou také místní ochránci přírody a odborníci z Ostravské univerzity. Po 4 letech práce na LIFE Osmoderma v terénu i při setkáních s veřejností mají životní i profesní zkušenosti dvou z nich jedno společné. Věř, že lidé stále více chápou, jak příroda funguje a co nám přináší, a to postupně mění přístup nastupující generace k její ochraně.

O udržitelném hospodaření a významu krajiny jsme si povídali s farmářem Petrem Libosvárem:

LIFE Osmoderma je o sázení původních druhů stromů a ošetřování starých vrb, dubů a lip. Děláš něco z toho také na svých pozemcích?

Bydlím na kopci u lesa, který je smíšený. Hospodařím na téměř pěti hektarech půdy a přes pozemky mi teče i lesní potok a zároveň mám louky a les. Je to super směs diversity, mám doma např. olšiny a kolem tůň i malé hlavaté vrby. Stromy mě tedy obklopují neustále a když už sázím stromy, tak jsou to hlavně duby, které mají velkou životnost a odolávají současným rozměrům počasí. Nedávno jsme doma vysadili pár lip pro včely a také kaštiny jako potravu pro daňky. Na zahradě máme i jehličnaté a ovocné stromy, hlavně staré a méně známé odrůdy. Celkem jsme vysázeli za posledních 7 let přes 5 tisíc stromů.

A co jiní farmáři a vlastníci pozemků v Poodří? Znamená pro ně něco „udržitelné hospodaření“?

Intenzivní hospodaření a kolektivizace v padesátých letech zpřetrhala rodinné sedlácké vazby a podle toho to (nejen v Poodří) vypadá. Velké zemědělské podniky se musí zpovídat akcionářům a tvořit co největší zisky. Biodiverzita krajiny tak trpí na úkor zisků. Setkávám se i s názorem zemědělců, že jim bereme půdu, když na ní chceme vysázet ovocnou alej nebo remíz, že naším zásahem je okrádáme o 15 tisíc korun ročně. Ale jaká je skutečná cena půdy a krajiny, ve které žijeme a kterou tak vysáváme? Naopak se občas setkám i s mladým hospodářem, který přebral rodinné dědictví po rodičích a pracuje na svých pozemcích šetrněji a nebojí se riskovat a

zkoušet nové věci, třeba právě sázet produkční i mimoprodukční dřeviny. Například jeden zapálený zemědělec z Bravantice nám nabídnul 3 hektary pozemků, které nechce využívat jako ornou půdu a raději by na tom pozemku viděl funkční remíz s ovocnými stromy. Takoví lidé mě vždy potěší. Občas se ozve i soukromý majitel pozemku, že už se nemůže dívat, jak mu zemědělci ničí pole a chce svůj pozemek využívat lépe, třeba jako zeleň. Zkrátka mám pocit, že si lidé začínají stále více vážit svých pozemků a krajiny a chtějí něco dělat, a v tom vidím budoucnost. Jen to chce více motivovat malé vlastníky půdy i velké zemědělce, aby prospívali svým chováním a hospodařením nejen lidem, ale i hmyzu a zvířatům.

Co je třeba k tomu, vysadit strom tak, aby se člověk dočkal toho, že vyroste?

Je potřeba si uvědomit i následky našeho počínání. Musíme uvážit, zda je půda vhodná pro konkrétní strom, zda nesázíme moc blízko jiného stromu, ale také to, jak chceme stromy v budoucnu využívat. Když máte malou zahradu, nevysadíte si velký platan nebo dub, ale sáhnete spíše po ovocných stromech. Stromy by si neměly konkurovat, ale naopak se navzájem podporovat. Není umění strom zasadit, ale je umění ho zasadit tak, aby přežil. Strom potřebuje v začátcích oporu, nejlépe kůl, aby se při větru nezlomil, a také pořádnou ochranu proti okusu zvěří. Život stromu je závislý na vodě a u malých stromků to platí dvojnásob. Je potřeba je zalévat, ořezávat a ošetřovat. Než strom poroste úplně samostatně, může to trvat třeba i 10 let.

Co ti projekt LIFE Osmoderma dal?

Než jsem začal pracovat na tomto projektu, měl jsem jen malé znalosti o historii Poodří i jeho okolí. I teď, když už mám tohle území proježděné, ještě najdu nová

Petr Libosvár pracuje pro Český svaz ochránců přírody ve Studénce. Jeho koníčkem je agrolesnictví. Vlastní malou farmu, kde chová ovce, daňky, kachny a slepice a také pěstuje ovoce v sadech. Agrolesnictví se věnuje už 7 let a práce koordinátora projektu se skvěle prolíná s jeho koníčkem.

místa a příběhy, které mě fascinují, potěší, ale i naštvou. Díky LIFE Osmoderma jsem si rozšířil znalosti o tom, jak se v tomto kousku země žilo a hospodařilo, a to mě inspiruje dělat nové projekty na nových místech. Jsem rád, že spolu se svými kolegy z ČSOP, Arniky a Ostravské univerzity, s kamarády i s rodinou můžu přispět k lepšímu poznání krajiny, ve které všichni žijeme. Pomáháme krajině i lidem fungovat v symbióze.

Vyzpovídali jsme také Terezu Rumanovou z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity:

Pamatuješ si, kde jsi vysadila svůj první strom?

Je to možná ostuda, ale moje první fyzická a aktivní výsadba stromů probíhala až ve spolupráci s Arnikou a ČSOP Studénka v rámci projektu LIFE Osmoderma. Nicméně, jelikož vlastním les, který v důsledku nevhodného způsobu hospodaření mých předků padl za oběť kůrovcové kalamitě, sázení a lesní management se staly nedílnou součástí mého života.

V Poodří se věnuješ monitoringu ekosystémových služeb. Jaké služby nám poskytují stromy?

Strom není jen dřevo na prodej nebo na popdál. Takto vnímal funkce lesa minulý režim a následky tohoto smýšlení nyní intenzivně pociťujeme. Stromy, to jsou houby, med, sirupy, stín, voda, kyslík, ale i radost, krása, smutek, odpočinek, historie a spiritualita. Pro každého z nás představuje strom něco jiného. Naše vnímání se mění nejen v prostoru a čase, ale vyvíjí se i dle našeho vnitřního rozpoložení, věku či životní situace. Přestárlé stromy často už moc úrody nenesou, dřevo je ztrouchnivělé, a přesto existuje statut tzv. památných stromů. Chráníme je nejen s ohledem na životní prostor, který poskytují jiným druhům organismů, ale i protože jsou krásné, protože si pamatují husitská tažení, protože

byly zasazeny současně s obydlím, které z území již dávno zmizelo, nebo připomínají některé historické události. Pojem ekosystémové služby v sobě tedy zahrnuje pouze benefity stromu jako jedince, ale celého širšího ekosystému, který utváří. A jak vidno, nejde zdaleka jen o produkční funkce.

V terénu ti pomáhají studenti. Baví je to?

Na tuto otázku nejsem schopna odpovědět a obávám se, že mapování stromů v Poodří nemusí být vždy extra zábavné. Smekám před studenty, kteří se nořili v polobotkách v blátě, nechali se žrát komáry, promokli na kost, brodili se kopřivami, a přesto vydrželi a svoji práci zodpovědně odvedli. Věřím, že i když pro ně mapování mnohdy nebylo zábavné a chtěli ho mít rychle za sebou, tak že porozuměli tomu, co dělají a proč. Prací v terénu to totiž nekončí. Data z terénu musí být zpracována ve speciálním softwaru a vyjádřena právě v hodnotách ekosystémových služeb těchto senescentních (stárnoucích) stromů, které se na první pohled mohou zdát být v přírodě bezcenné. Ale ani zdaleka tomu tak není.

Přinesl ti projekt LIFE Osmoderma nějaký zajímavý poznatek pro tvou vědeckou práci?

Vždy je pro mě velmi přínosný kontakt s místními obyvateli a správci krajiny. Tam totiž leží veškerý neúspěch ochrany přírody a krajiny. Samotná kalkulace ekosystémových služeb je vlastně pro ma-

Mgr. Tereza Rumanová, Ph.D. působí jako odborná asistentka na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity. Ve své pedagogické i odborné činnosti se snaží propojovat člověka a přírodu, jelikož je toho názoru, že tyto dva světy jsou spolu v dnešní dominantně kulturní krajině vzájemně těsně propojeny. Ignorovat jedno či druhé vede zákonitě ke ztrátě hodnot, které nám příroda poskytuje. Věří, že když pochopíme, jak příroda funguje a jakým způsobem obohacuje naši společnost, změní se přístup nastupující generace k její ochraně.

nagement krajiny bezpředmětná. Důležitá je vhodná komunikace těchto služeb, a především nalezení a budování vztahu místních obyvatel a majitelů pozemků ke krajině. V Poodří mne neskutečně zarazilo, jak narušená je vazba místních obyvatel k CHKO Poodří. Restrikce realizované ve jménu ochrany přírody a krajiny vedou k odvrácení se místních jak od orgánů, které mají ochranu zajišťovat, tak od krajiny samotné. To byl pro mne velmi bolestivý poznatek, stejně jako pro samotné správce CHKO Poodří. Projekty jako LIFE Osmoderma mohou tato zprůtrhaná pousta pomoci obnovovat. Naštěstí pro Poodří je na čem stavět. Množství spolků, které tu realizují své aktivity, je skutečně velké. Pokud se podaří tyto spolky propojit a zajistit funkční komunikaci mezi nimi, bude to pro budoucí ochranu Poodří velmi přínosné. ■

Prací v terénu to nekončí. Data musí být zpracována ve speciálním softwaru a vyjádřena v hodnotách ekosystémových služeb těchto stárnoucích stromů.

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ
Marcela Klemensová

Ochránci řek v Bosně a Hercegovině zaznamenali významné úspěchy. Přispěla k tomu i Arnika

Po třech letech se do úspěšného finále blíží náš projekt v Bosně a Hercegovině. Tamním lidem jsme pomohli ochránit přirozené toky řek a podpořili jejich občanské dovednosti.

Bosna a Hercegovina je jedinečná počtem neregulovaných vodních toků, které jsou domovem mnoha vzácných druhů rostlin a živočichů. V roce 2019 jsme proto společně s více než sedmdesáti zástupci nevládních organizací a úřadů ze zemí Západního Balkánu přijali Deklaraci o ochraně řek Západního Balkánu. Mezi její požadavky patřilo například zrušení dotací pro malé vodní elektrárny (MVE), které by nenávratně narušily přirozený tok řek, a zákaz jejich výstavby. Deklaraci postupně schválily zákonodárné sbory obou částí Bosny a Hercegoviny. Parlament v části Bosny a Hercegoviny letos odhlasoval zákaz vydávání povolení pro výstavbu MVE, zatímco v další části země pak došlo k ukončení jejich finanční podpory.

Mezi dalšími úspěchy souvisejícími s požadavky deklarace můžeme uvést například vyhlášení pramenů řeky Sány za chráněnou přírodní památku. Vypracovali jsme také zprávu o dodržování principů environmentální demokracie a občanských práv v zemi, kterou jsme prezentovali na setkání mezinárodní Aarhuské úmluvy.

Podpořili jsme také místní komunity. Občanské dovednosti rozvíjeli účastníci letní školy s názvem „Osvobodte řeky“, kteří získali tipy od zkušených bosenských

Foto: Martin Zelinka

ochránců přírody i od expertů ze zahraničí. Bosenská aktivistka Maida Bilal z vesnice Kruščica, jejíž obyvatele jsme podporovali ve více než dva roky dlouhém boji proti stavbám na řece, získala za statečnou ochranu řeky protékající její vesnicí prestižní Goldmanovu environmentální cenu. Také jsme místním iniciativám udělili sedm malých grantů v celkové hodnotě dvě stě tisíc korun a poskytli každý rok přes sto hodin bezplatných konzultací pro občany v oblasti ochrany řek a zapojování do rozhodovacích procesů.

Třešničkou na dortu našeho projektu je iniciativa Obce bez přehrad. Starostové, kteří se pod ni podepíší, se zavazují, že nevydají povolení k výstavbě přehrad nebo

malých vodních elektráren na svém území bez předchozí konzultace s občany. Připojilo se k ní již šestnáct obcí včetně Banja Luky, druhého největšího města Bosny a Hercegoviny.

Všechny aktivity, které jsme díky projektu podpořenému z Programu transformační spolupráce MZV ČR zrealizovali, přispěly k úspěchům hnutí za ochranu řek, k podpoře občanů bojujících za svá práva, a k získání politiků a institucí pro názor, že hodnota řek je jedinečná, a jejich zničení by bylo nenapravitelnou škodou.

Martin Zelinka

Nový Dárek pro přírodu

Představujeme novou edici darovacích listin Dárek pro přírodu. Tvořili jsme ji ve spolupráci s dárci a příznivci, ptali jsme se na jejich názory a radili se, jak by listiny měly vypadat. Výsledek stojí za to!

Dárek pro přírodu jsou darovací listiny, které můžete zakoupit na podporu Arniky a věnovat svým blízkým. Bývají častým vánočním dárkem. Mnoho lidí si také kupuje listiny pro sebe. Ty nové tvoří fotografie pořízené při naší práci a věříme, že mohou být ozdobou každého domova nebo kanceláře.

V rámci výzkumného projektu jsme navštívili participativní bydlení v zahraničí

Pražský tým Arniky je součástí aplikovaného výzkumného projektu TA ČR „Možnosti a limity sociálně a environmentálně udržitelného participativního bydlení v ČR“. Za příklady dobré praxe komunitního, družstevního či jinak sdíleného bydlení nebo baugruppen jsme jeli na exkurze do Lipska a Berlína (v květnu 2022) a Vídně (v září 2022). Kromě dalších členů a členek výzkumného týmu se cesty zúčastnili i politici, odborníci pracující pro města, zástupci akademické obce a spolků.

Projekty tzv. participativního bydlení podporují dobré sousedské vztahy a zájem rezidentů o prostředí, kde žijí, a mohou šetřit náklady na bydlení. Díky sdílení a svépomoci jsou také často ekologicky a sociálně udržitelné. Obce mohou podporou těchto projektů získat aktivní sousedské komunity, nebo přilákat nové obyvatele.

V rámci obou exkurzí jsme navštívili několik bytových domů a diskutovali jsme s jejich obyvateli, zkušenými odborníky a dalšími stakeholdery. V Lipsku byl naším průvodcem odborník na participativní bydlení Roman Grabolle, jeden ze zakladatelů sdružení *Haus- und WagenRat e.V.* pro svépomocné obytné projekty a zároveň zakladatel bytového projektu *Central LS W33*, kterým nás provedl. Roman nám ve městě také ukázal další lipské projekty bytového družstva *Mietshäuser Syndikat*.

V Berlíně nás prováděl urbanista Michael LaFond, jeden ze zakladatelů platformy *CoHousing Berlin*. Navštívili jsme s ním také Baugruppe Projekt Spreefeld, na jehož zrodu se podílel. V domě je kromě bydlení komunitní dílna, multifunkční sál nebo hudební místnost. V Berlíně jsme dále viděli i *Haus der Statistik*, který nabízí prostory pro umělce a kulturní akce, nebo *Regenbogen-*

Navštívili jsme mimo jiné i Wohnprojekt Wien, postavený před deseti lety.

fabrik, projekt participativního bydlení s dětským hřištěm, školkou, dílnami, kinem, cykloopravnou, hostelem a dalšími funkcemi.

Ve Vídni jsme navštívili především novější projekty komunitního bydlení, tři z nich jsou v nové čtvrti Sonnwendviertel u hlavního nádraží. Facilitátoři komunitního bydlení ze studia *realitylab*, Micha Schober a Petra Hendrich, nám ukázali projekt *Wohnen im Grünen Markt*. Domem *Bikes and Rails* nás provedla jedna z obyvatelk Elke Rauth. Dům v pasivním standardu vznikl jako tzv. solidární bydlení – pro nastěhování není potřeba vstupní vklad a nájem (9,5 EUR/m²) patří mezi nejlevnější ve Vídni. Družstvo si zakládá na sociální diverzitě obyvatel, v domě se nachází i sdílený byt pro studenty či uprchlíky a v dílně kol v přízemí cíleně školí a zaměstnávají lidi, kteří by měli jinak

problém s uplatněním na pracovním trhu. Posledním projektem byl dům *Gleis21*, který nám ukázala obyvatelka Bettina Blum. Při návrhu architekti ze studia *einszueins architektur* zhodnotili zkušenosti z jednoho z prvních projektů komunitního bydlení *Wohnprojekt Wien*, postaveného před deseti lety. Ten jsme navštívili s jeho architektem a obyvatelem Markusem Zilkerem.

I přestože jde o příklady z odlišného legislativního i ekonomického prostředí, i v Česku je poptávka po takových projektech a právě tento výzkumný projekt má za cíl zkoumat podmínky pro vznik podobných iniciativ.

Karolína Plášková

Tiráž

Arnikum, časopis sdružení Arnika vychází 3x ročně v Praze. Číslo 3/2022 vyšlo v listopadu 2022 v nákladu 1040 ks. Vydává: Arnika, IČO: 26543281, Evidenční č. MK ČR VS/1-1/48279/01-R, Dělnická 13, Praha 7, tel: +420 774 406 825, www.arnika.org, e-mail: arnika@arnika.org. Šéfredaktor: Eva Orcígrová, spolupracovníci: Marcela Klemensová, Martin Zelinka, Karolína Brabcová, Vlastimil Karlík, Sarah Ožanová, Klára Ondrigová, Valeriya Grechko, Milan Havel, Karolína Plášková, Vendula Šmoldasová a pobočky Arniky. Adresa redakce je totožná s adresou vydavatele. Grafický design – Anna Frajtošová – anna@designbox.cz, DTP – Aleš Kozubík. Foto na obálce: Karel Kašík.

Vydání tiskoviny vzniklo za finanční podpory hlavního města Praha a Ministerstva životního prostředí. Časopis odráží názory vydavatele, podporovatelé neodpovídají za jeho obsah.

Ministerstvo životního prostředí

Chcete se s námi vydat do fascinujícího světa stromů a jejich příběhů? Prastaré stromy mají co vyprávět, o krajině, o řece, o tom, jak se navzájem ovlivňujeme, my lidé a stromy.

Letitých stromů v krajině postupně ubývá a budoucnost těch nově vysazených je nejistá. Mnozí ze stromových velikanů pamatují několik lidských generací. Všechny jsou nedílnou součástí krajiny a domovem pro stovky živočichů, kteří obývají jejich koruny, rozeklané dutiny nebo sídlí pod kořeny. Všechny ty vrby, duby a lípy kolem řeky Odry potkáváme při naší práci, když ošetřujeme staré stromy a sázíme nové.

Stromy v Poodří mají svoje příběhy a my jim chceme věnovat tuto knihu. Kromě příběhů stromů a krajiny v knize najdete i postřehy a články odborníků, kteří se stromům v Poodří věnují.

Nahlédněte s námi do připravované knihy prostřednictvím fotografií Karla Kašíka.

Autor fotografií: Karel Kašík